

De la cause de seure enyrmsse. ... roudre de tous mes freres en sacce
... que la multi ... yncqum
... qui ay veu lai et retourne plusieurs
... assiduel
... ment et aircusement. Et neatmou
... par le conseil dauuais de mes pl' sou
... uerain et de mes auuais fle
... que u' est ne y non petit engin
... bien pou de tous les liures de me
... foy catholique ou des liures payens

Scriptorium Brunense

letní škola pomocných věd historických

27.6.-1.7.2022

Workshopy - abstrakty

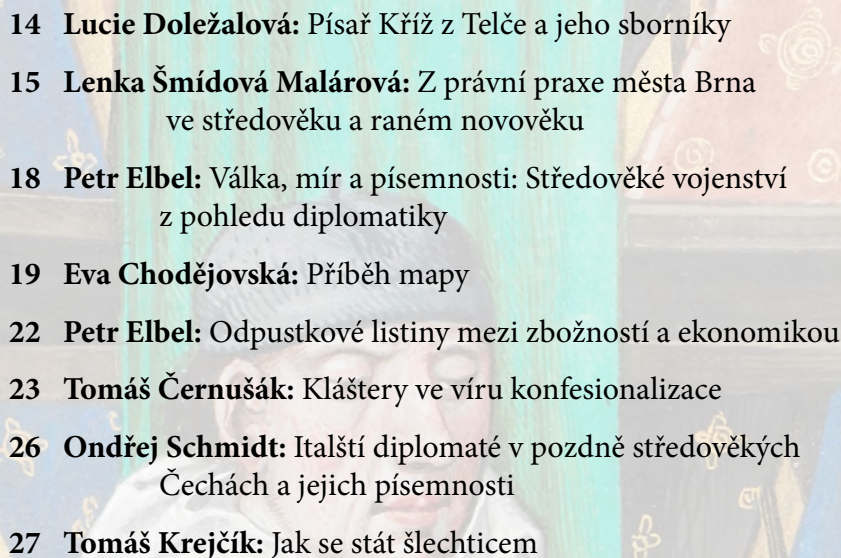
ÚROVEŇ 1

- 1 **Dalibor Havel/Jana Srnková:** Vývoj latinského písma v kostce
- 5 **Petr Elbel:** Zlatá bula sicilská a její sestry
- 9 **Tomáš Krejčík/Petr Houzar/Tereza Dlesková:**
Erb a pečeť v kultuře středověku
- 13 **Lukáš Führer/Jiří Dufka:** Od rukopisu k tištěné knize
- 17 **Dagmar Grossmannová:** Zrození tolaru
- 21 **Stanislav Bárta:** Kurentem krok za krokem
- 25 **Stanislav Bárta:** Vějíř genealogických pramenů

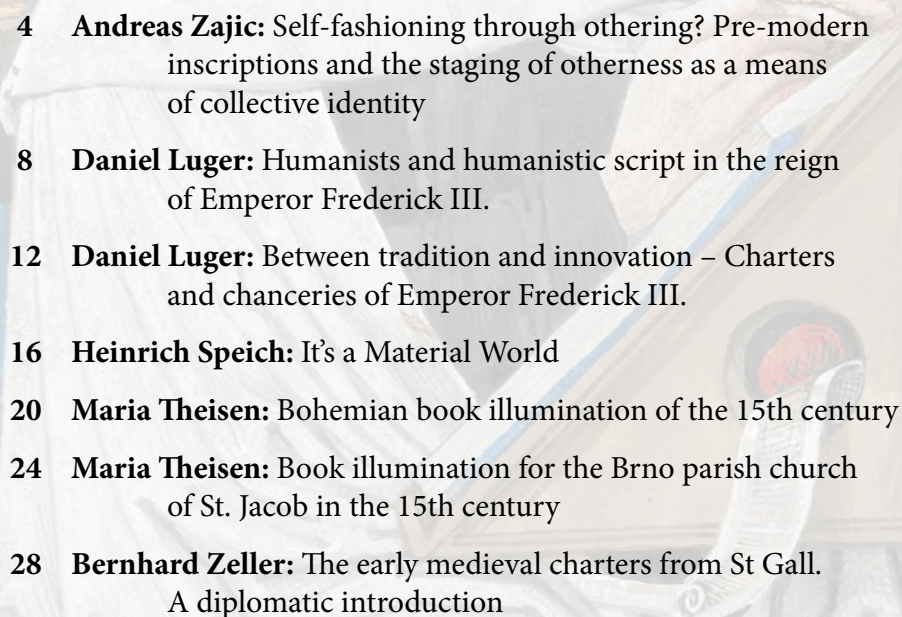
ÚROVEŇ 2A a 2B

- 2 **David Kalhous:** Kosmova kronika v kontextu středověké historiografie
- 3 **Zbyněk Sviták:** Vjezd Marie Terezie do Brna v červnu roku 1748.
Obraz historické události v archivních pramenech
- 6 **Dagmar Grossmannová:** Denár nebo brakteát?
- 7 **Lenka Šmídová Malárová:** Druhý život římského práva
ve středověku a raném novověku
- 10 **Dalibor Havel:** Po stopách brněnského písaře Jana
- 11 **Klára Hübnerová:** Přesvědčovat a urážet. Středověké kořeny
propagandy, persuaze a invektivy

-
- 14 **Lucie Doležalová:** Písař Kříž z Telče a jeho sborníky
- 15 **Lenka Šmídová Malárová:** Z právní praxe města Brna ve středověku a raném novověku
- 18 **Petr Elbel:** Válka, mír a písemnosti: Středověké vojenství z pohledu diplomatiky
- 19 **Eva Chodějovská:** Příběh mapy
- 22 **Petr Elbel:** Odstupkové listiny mezi zbožností a ekonomikou
- 23 **Tomáš Černušák:** Kláštery ve víru konfesionalizace
- 26 **Ondřej Schmidt:** Italští diplomaté v pozdně středověkých Čechách a jejich písemnosti
- 27 **Tomáš Krejčík:** Jak se stát šlechticem

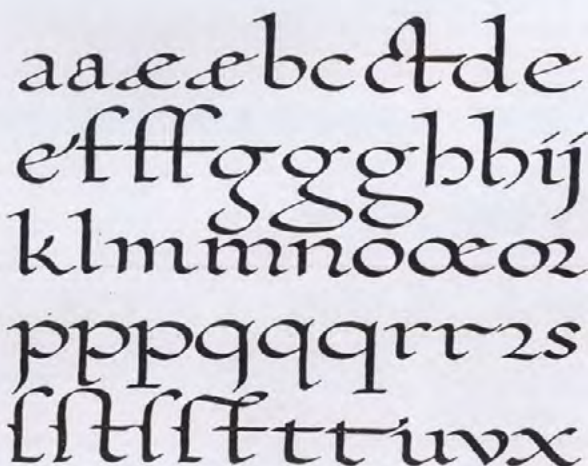
ÚROVEŇ 2C

-
- 4 **Andreas Zajic:** Self-fashioning through othering? Pre-modern inscriptions and the staging of otherness as a means of collective identity
- 8 **Daniel Luger:** Humanists and humanistic script in the reign of Emperor Frederick III.
- 12 **Daniel Luger:** Between tradition and innovation – Charters and chanceries of Emperor Frederick III.
- 16 **Heinrich Speich:** It's a Material World
- 20 **Maria Theisen:** Bohemian book illumination of the 15th century
- 24 **Maria Theisen:** Book illumination for the Brno parish church of St. Jacob in the 15th century
- 28 **Bernhard Zeller:** The early medieval charters from St Gall. A diplomatic introduction

1 Vývoj latinského písma v kostce

Dalibor HAVEL – Jana SRNKOVÁ

Každý školák se hned na počátku své školní docházky naučí psát velká a malá písmena abecedy, při četbě knih se seznámí i s jejich tištěnými variantami. Jak ale tato čtveřice písem vznikla a jaký má jedna každá varianta příběh? Dnes vnímáme písmo jako samozřejmou součást našeho každodenního života, a přes jistý návrat piktoqramů do naší komunikace není pochyb o tom, že hláskové písmo stále zůstává jednoznačně dominantním prostředkem sdělování informací.

Abychom mohli porozumět myšlení a světu našich předků, musíme se naučit správně chápat jejich komunikační prostředky, a písmo zde hraje důležitou, ne-li klíčovou úlohu. Dlouhý příběh našeho hláskového písma začíná již ve starověku – v antice, a přes středověk a renesanci se postupně stalo výzbrojí každého vzdělaného člověka.

Úvodní přednáška vás seznámí s nejdůležitějšími aspekty příběhu našeho písma, najdete zde odpovědi na otázky, proč máme velká a malá písmena, jakými stylovými proměnami naše písmo během svého dlouhého vývoje prošlo. V semináři se blíže seznámíte s abecedami těch nejdůležitějších pramenných typů písma (především gotické minuskuly a kurentu) a zkusíte si rovněž přečíst několik autentických historických pramenů. A nejen to: v praxi si vyzkoušíte osvojení hlavních dovedností při aktivní tvorbě starých textů na nejfrekventovanějších typech písma – při psaní kurentem a gotickou minuskulí.

2 Kosmova kronika v kontextu středověké historiografie

David KALHOUS

Cílem kurzu bude ukázat, jakým způsobem lze studovat středověký text, a to i mimo jeho obsah. Středověké texty musely být ručně opisovány a poznání toho, kdo, kdy, v jakém prostředí a ve společnosti jakých dalších děl je opisoval, nám umožňuje podstatně rozšířit množství informací, které o těchto textech, jejich publiku a dopadu máme. Nabízí se zde příležitost pro propojení tradiční, textově orientované historiografie, případně literárněvědného rozboru s metodami pomocných věd historických. Zde zejména paleografie a kodikologie.

Účastníci kurzu si lépe uvědomí limity i těch nejlepších kritických edic a dozví se, jaké typy informací se skrývají v různých vrstvách historických pramenů, jak je lze získat a jak je s nimi potřeba nakládat.

Kurz bude uvozen přednáškou o vývoji historiografie v českých zemích ve středověku v širším dobovém kontextu. Následující seminář bude věnován jednak četbě a rozboru samotné kroniky, jednak studiu její edice a práci s příslušnými rukopisy.

3 Vjezd Marie Terezie do Brna v červnu roku 1748: obraz historické události v archivních pramenech

Zbyněk SVITÁK

Návštěvy panovníků v zemích byly od středověku pro místní obyvatelstvo vždy velkou událostí. Tak tomu bylo i v červnu roku 1748, kdy Moravu navštívila Marie Terezie se svým manželem Štěpánem Lotrinským a dalším doprovodem. Prvotním důvodem této panovnické cesty byla přehlídka ruského pomocného sboru, který přes Moravu táhl na pomoc habsburským oddílům, jež se dostaly do defenzívy na bojišti v dnešní Belgii. Cíl návštěvy se ale rozšířil a pobyt panovnického páru v zemi byl využit k prezentaci vládkyně i panujícího domu. Marie Terezie a František Štěpán postupně navštívili Brno, Kroměříž a Olomouc a zanechali v obyvatelích dlouhodobé vzpomínky a hluboké dojmy, které dokládá i množství dobových svědectví a popisů. Na našem setkání budeme mít k dispozici několik z nich a na jejich základě se pokusíme rekonstruovat část návštěvy. Každé z těchto svědectví přináší trochu jiné informace, které vycházejí ze subjektivního postoje každého pisatele. Zkusíme přečíst část původních tištěných nebo kurentem psaných pramenů a také pracovat s dobovým německým textem.

4 Self-fashioning through othering? Pre-modern inscriptions and the staging of otherness as a means of collective identity

Andreas ZAJIC (ÖAW Wien)

The seminar examines images of (primarily religious, but – at least implicitly – also ethnic) otherness as featured by late medieval inscriptions from Austria and its neighbours. Students will jointly assess the multitude of ways in which “otherness” was perceived in an epigraphic context (ranging from battlefield memorials erected on the site of the burial of defeated pagans in the early 14th century to funerary monuments commissioned by “Gypsy” leaders at the turn of the 16th century). By way of a common discussion we shall evaluate negative images of alien pagans as well as the self-conception of the “Gypsy” chiefs as assimilated Christians. It will become evident that the process of epigraphic othering primarily served to foster common self-conceptions of the Christian majority society.

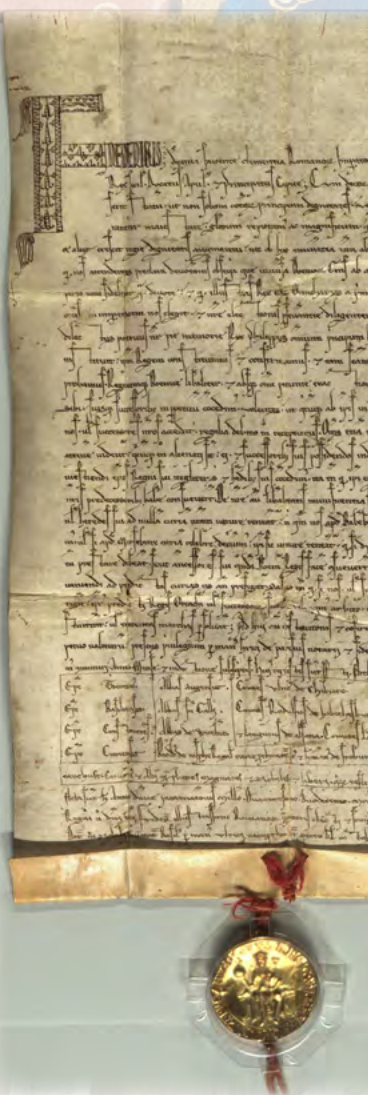

5 Zlatá bula Sicilská a její sestry

Petr ELBEL

Kdo by neznal zlatou bulu sicilskou, jeden z nejznámějších dokumentů českých středověkých dějin? Snad každý Čech si z dějepisu zapamatoval letopočet 1212 a ví, že jde o listinu se zlatou pečetí. Většina lidí zřejmě také tuší, že se jedná o dokument upravující postavení Českého království v rámci Svaté říše římské. Jen málokdo si však uvědomuje, že Zlatou bulu sicilskou tvoří soubor tří listin vydaných v jednom dni císařem Fridrichem II. českému králi Přemyslu Otakarovi I. a jeho bratrovi, moravskému markraběti Vladislavu Jindřichovi. Ještě méně známou skutečností pak je, že v Národním archivu v Praze leží ještě další dvě zlaté buly Fridricha II. pro Přemyslovce...

V úvodní přednášce se pokusíme nastínit, co tyto dokumenty ve své době i později pro české země znamenaly. V semináři si pak ukážeme, co o nich mohou prozradit pomocné vědy historické: sfragistika, paleografie a především diplomatika. Všech pět listin si nejprve důkladně prohlédneme na barevných fotografiích, porovnáme je mezi sebou navzájem i s dalšími listinami středověkých římských císařů. Dvě z nich si pak přečteme v českém překladu a pokusíme se zamyslet nad jejich obsahem.

6 Denár nebo brakteát?

Dagmar GROSSMANNOVÁ

Období 13. století je v českých zemích z hlediska měny velmi zajímavé. O denárech již zcela jistě slyšel každý, ale co brakteát? Co to bylo za minci? Kde se vůbec vzala? Jaké byly dílčí jednotky a násobky těchto zvláštních mincí? A co jsou to brakteátové svitky a brakteátová pouzdra? Jak brakteáty přišly ke svému jménu, když v dobových písemných pramenech jsou zmiňovány denáry? V úvodní části nahlédneme do historie vzniku těchto zvláštních stříbrných jednostranných mincí a jejich rozšíření v různých evropských zemích. Zaměříme se podrobněji na české země, na různé typy brakteátů, které byly u nás raženy, na jejich chronologické členění a techniku ražby. V další části semináře se budeme věnovat mincovním obrazům a ikonografii těchto až na výjimky „němých mincí“ bez opisu. Naučíme se mincovní obrazy popisovat a společně to procvičíme na konkrétních ukázkách. Ukážeme si, na základě čeho jsou tyto mince přiřazovány do jednotlivých zemí a jak je správně analyzovat.

7 Druhý život římského práva ve středověku a raném novověku

Lenka ŠMÍDOVÁ MALÁROVÁ

Traduje se, že za obnoveným zájmem o římské právo stojí náhodný nález jednoho ze ztracených svazků Digest. Rukopis byl objeven koncem 11. století na území dnešní Itálie a dal vzniknout tzv. škole glosátorů při univerzitě v Boloni. Úkolem jejich představitelů bylo studium pramenů v té době již mrtvého římského práva, které pak opatrovali krátkými komentáři – glosami.

V rámci tohoto bloku se seznámíme s významnými osobnostmi školy glosátorů a přečteme si několik ukázek z jejich děl. Ty následně srovnáme s původním zněním příslušných pasáží v justiniánské kodifikaci a vysvětlíme si význam glos optikou právní vědy. Poté se pomyslně přesuneme do prostředí vrcholně středověkého Brna a na příkladu konkrétního ustanovení v Příručce práva městského Jana z Gelnhausenu si ukážeme, co v domácím prostředí způsobilo jedno nedorozumění vzniklé o necelá dvě století dříve mezi italskými glosátory.

V Brně nicméně ještě zůstaneme. Prostřednictvím vybraných římsko-právních pasáží z Právní knihy notáře Jana, které si společně přeložíme a interpretujeme, bude demonstrováno, v jakém rozsahu tato ustanovení převzaly právní památky, jež z tradice brněnského městského práva bezprostředně vycházely (zejména právní kniha Brikciho z Licska a Koldinova kodifikace). Závěrečná část pak bude patřit zamyšlení nad podobou těchto regulí v návrhu tereziánské kodifikace a ve Všeobecném občanském zákoníku z r. 1811 (ABGB).

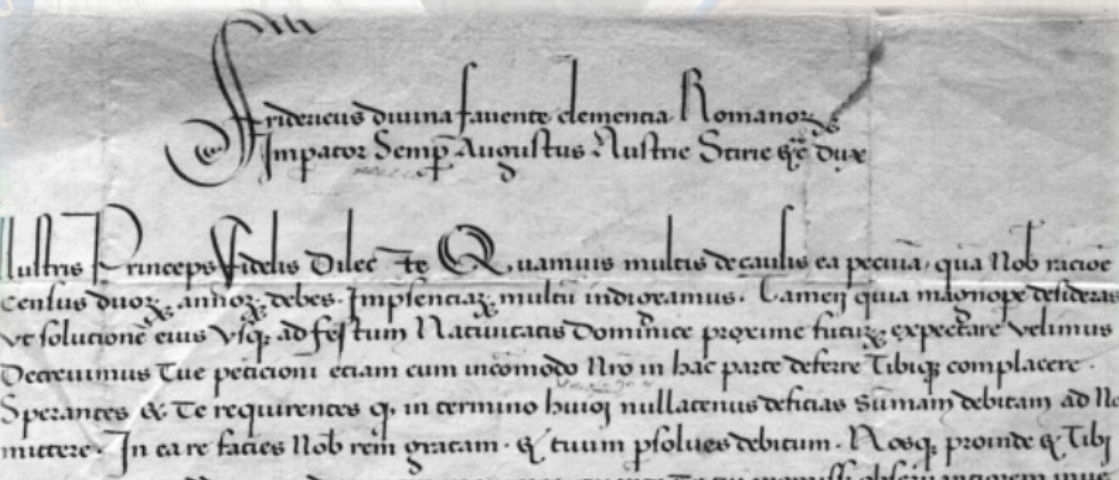

8 Humanists and humanistic script in the reign of Emperor Frederick III (1440–1493)

Daniel LUGER

Humanistic writing is one of the most notable innovations of the humanistic educational movement, which is still ubiquitous today. There will be discussion of the Italian roots of this invention, followed by the tracing of the diffusion of humanistic script north of the Alps and an analysis of several humanistically influenced documents and manuscripts from the reign of Emperor Frederick III. Combining paleography and cultural history and using exempla, the seminar will illustrate the importance and innovative potentials of auxiliary historical sciences.

9 Erb a pečeť v kultuře středověku

Tomáš KREJČÍK – Petr HOUZAR – Tereza DLESKOVÁ

Úvodní přednáška Tomáše Krejčíka bude zaměřena na vypovídací hodnotu obrazů středověkých erbů a pečetí. Ty tvoří součást vizuální kultury středověku, která měla pro středověkého člověka, často neznalého písma, značný význam. Přednášející se nejprve zaměří na formy vnímání obrazu, což bude východiskem pro další výklad.

Se středověkou vizuální kulturou jsou úzce propojeny zejména erby. Ty utvářely informační síť, která umožňovala poznat stav a původ nositelů erbu. Z jednoduchých obrazů na štítech a přilbách se vyvinula komplikovaná symbolika, která nejen dodržovala určité tradice, ale současně se obohacovala o témata, která byla pro středověkého člověka nová.

Pokud jde o pečeti, pokusíme se odpovědět především následující otázky: Co vyčetl středověký člověk ze symbolů na pečetích? Přinášejí obrazy pečeti obrazy konkrétních staveb? Můžeme na pečetích najít portréty konkrétních osob?

V následném heraldickém semináři vedeném Petrem Houzarem (Archiv města Brna) budou představeny základy blasonování erbu, které budou prakticky vyzkoušeny při popisu dobových erbů vyobrazených na různých médiích.

Sfragistický seminář pod vedením Terezy Dleskové (Moravský zemský archiv) bude věnován praktickému studiu a pozorování pečeti: od materiálu a způsobu připevnění k listině, přes typologii pečetního obrazu až po zásady odborného popisu pečeti.

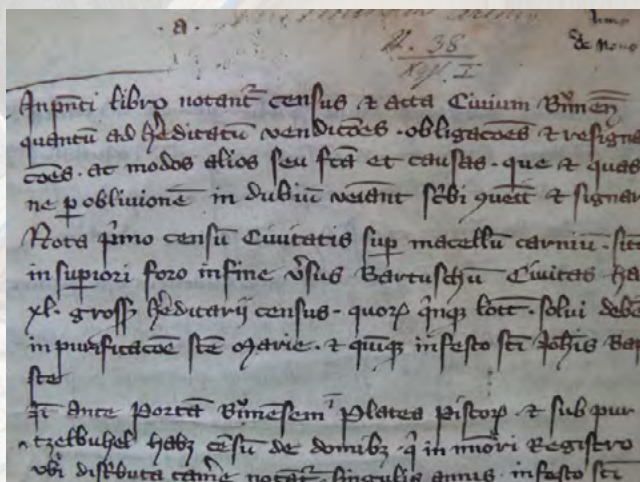
10 Po stopách brněnského notáře Jana

Dalibor HAVEL

Archiv města Brna se může pochlubit velmi dobře dochovanými písemnostmi sahajícími hluboko do středověku: vedle listin jsou to i různé řady úředních knih. Úřední rukopisy vznikající jako produkty brněnské městské správy kolem poloviny 14. století vděčí za svůj vznik, soustavné vedení a vzájemnou provázanost agend osobnosti městského notáře Jana. Ten do brněnské městské kanceláře nastoupil po smrti svého předchůdce v roce 1342, a když na podzim roku 1358 sám umíral, zanechal po sobě dílo obdivuhodné jak precizností, tak i šíří záběru zahrnující prakticky všechny klíčové agendy tehdejší městské správy. Proslulost Janovy notářské činnosti a erudice daleko překračovala užší rámec města Brna, takže se nelze divit, že se Janovo dílo záhy stalo vzorovým pro právní praxi řady jiných měst a městeček.

Janovu činnost můžeme dnes sledovat jak v rovině normativní – tj. právně teoretické, tak i v oblasti aplikace této teorie v každodenní brněnské praxi. První rovinu poznáme na vybrané pasáži z proslulé tzv. Právní knihy města Brna, druhou pak v nejstarší dochované pamětní knize města Brna. Nesmírně cenným zdrojem pro poznání stratifikace tehdejší brněnské měšťanské společnosti je rovněž Janem založený nejstarší dochovaný rejstřík tzv. lozungy: Kniha počtů města Brna vedená od r. 1343. Její čtení a interpretace nás zavede přímo do brněnských čtvrtí a konkrétních ulic, které si díky topografickým rekonstrukcím budeme moci projít tak říkajíc spolu s výběřčími této městské dávky.

Četbu, překlady a interpretaci těchto tří klíčových pramenů k působení městského notáře Jana v brněnské kanceláři ukončíme návštěvou Archivu města Brna a prohlídkou originálů všech čtených pramenů.

11 Přesvědčovat a urážet. Středověké kořeny propagandy, persuaze a invektivy

Klára HÜBNEROVÁ

Většina z nás si spojuje propagandu s moderní dobou, kdy dosáhla pochybné slávy jako důmyslný nástroj totalitních režimů. Představa, že existují metody, kterými se dá přesvědčit až ovlivnit široké obyvatelstvo je ale podstatně starší. Jako první ji využili Jezuité v 17. století v rámci jejich celosvětové propagace katolické víry; termín propaganda je jejich vynález. Princip masového nasazení přesvědčivých médií pro politické nebo ideové účely byl ale znám již ve středověku, kde o něm svědčí velké množství pramenů. Bohatá je tradice především pro 15. století, ze kterého se nám zachovaly třeba husitské pamflety, protižidovské letáky a obrázky, básně nebo písně namířené proti klerikům a králům. Cílem kurzu bude porozumět principům předmoderní propagandy, která se liší od moderních forem. Důraz bude kladen na záměry, mediální možnosti a problematiku fragmentované veřejnosti, která se v mnoha ohledech podobá dnešním názorovým bublinám na sociálních sítích. Zabývat se ale budeme i jednotlivými prvky persuasivní komunikace, jakými jsou hra s narativy, využití stereotypů a podobné principy degradace protivníka. I pro středověk platí, že ne všechno, co vypadá jako propaganda, skutečně propagandou je.

12 Between tradition and innovation – the charters and chanceries of Emperor Frederick III (1440–1493)

Daniel LUGER

Following an introductory lecture on the reign and personality of the Holy Roman Emperor Frederick III of Habsburg, there will be reading and discussion of edited and handwritten primary sources, mainly charters in German and Latin produced in the Roman chancery, with a focus on the imperial policy and connection of the Holy Roman Empire and the House of Habsburg with the Bohemian lands in the 15th century. Participants in the seminar will also learn about the current status and future perspective of the international research project 'Regesta Imperii – Regesten Kaiser Friedrichs III.'

13 Mezi rukopisem a tištěnou knihou

Lukáš FÜHRER – Jiří DUFKA

Knihy - ať už rukopisná nebo později tištěná - je fenomén, jenž je svázán s dějinami již po několik staletí. Abychom mohli těmto pramenům co nejlépe porozumět, nelze se při výzkumu omezit pouze na jejich nesmírně pestrý obsah. Neméně důležité je totiž i pochopení toho, jak rukopisy či tisky vznikaly a jak s nimi poté jejich uživatelé v minulosti pracovali.

Jakým způsobem lze z rukopisů a tisků tyto informace vytěžit, bude předmětem kurzu, který proběhne v prostorách Moravské zemské knihovny – instituce, která ve svých fondech uchovává nejen moderní knihy, ale disponuje i bohatou kolekcí středověkých a raně novověkých rukopisů, inkunábulí i starých tisků. V úvodní přednášce nastíníme problematiku geneze a užívání rukopisů i tisků, ve druhé části si pak některé jevy i kodikologické postupy při jejich analýze společně demonstrujeme přímo v rukopisech a tiscích z fondů knihovny.

14 Písař Kříž z Telče a jeho sborníky

Lucie DOLEŽALOVÁ

Zatímco v raném středověku byla produkce rukopisů časově i finančně velmi náročná a většina jich tak byla určena celým (např. klášterním) komunitám, pozdní středověk je obdobím, kdy, díky rozšíření gramotnosti a papíru, vzniká mnohem větší množství knih pro vlastní potřebu vzdělanců. Tyto rukopisy často působí neuspořádaně a čtenářsky nepřístupně, což je mnohdy způsobeno právě tím, že se nesnaží oslovit širší publikum, ale jejich jediným zamýšleným čtenářem byl sám písař. Mezi písaři, kteří působili v českých zemích pozdního středověku, byl jeden, Kříž z Telče (1434–1504), zvláště aktivní: popsal alespoň 4600 listů a přinejmenším dvojnásobné množství listů opatřil svými komentáři a poznámkami. Celkem zasáhl, často velmi významně, do více než 50 rukopisných sborníků. Ty jsou obvykle velmi různorodé a obsahují řadu textů, které se jinde nedochovaly, zároveň však je velmi obtížné se v nich zorientovat.

V první části kurzu si nejprve krátce představíme rukopisnou kulturu pozdního středověku obecně a poté sborníky Kříže z Telče a jeho osobnost konkrétně – čím vším byl a kam zavítal, co opisoval, jaké připisoval poznámky, úpravy a doplnění, co vytvořil sám jako autor. Ve druhé části budeme společně luštit jeho neúhledný rukopis a pokusíme se rozlousknout pár hádanek, pochopit podivná přísloví a zjistit, jak najít poklad. Na několika kratinkých textech, které Kříž opsal více než jednou ale po každé trochu jinak, si ukážeme, jak je písemná kultura pozdního středověku složitá i podmanivá.

15 Z právní praxe města Brna ve středověku a raném novověku

Lenka ŠMÍDOVÁ MALÁROVÁ

Zatímco proslulou Právní knihu notáře Jana z 50. let 14. století není nutno podrobněji představovat, jen málo se ví, v jakém rozsahu se regule v ní obsažené promítly do dobové právní praxe. Navzdory tomu, že se jednalo o neoficiální sbírku soukromého práva, která neměla normativní charakter, lze s ohledem na nejnovější poznatky říci, že Právní kniha nejenže byla určena do aplikační praxe, ale skutečně se v ní i používala. To si ostatně názorně ukážeme na příkladu několika právních naučení, které brněnští přísežní ve středověku a v raném novověku vyhotovili na žádost Brnu podřízených lokalit. K tomu nám poslouží zejména edice uherskohradištských městských knih, které evidují právní naučení pro starší období, tj. počínaje 2. pol. 14. stol. až do roku 1540. Dále pak brněnské kopiáře právních naučení z let 1471–1616 uložené v Archivu města Brna. Vlastnímu právněhistorickému, potažmo romanistickému rozboru příslušných sentencí bude předcházet výklad o povaze právních naučení – z hlediska terminologie, struktury, obsahu a právní závaznosti. Vysvětlíme si, čím se právní naučení lišila od meritorních soudních rozhodnutí a zhodnotíme, jaký význam má jejich studium pro historii a právní dějiny. Závěr semináře přinese prostor pro úvahu o *ius commune* – tj. obecných principech římského práva v analyzovaných právních naučeních.

*Kopiarz
Ortelion Interlocutornych a Ko-
necznych, na wsseligate Ciuilny
w Krawny Lidse Prze, do Miest Nic-
steczick a Diedin, ku Prawu Wno-
sijmu Miestu Brna wtielenych*

16 It's a material world!

Heinrich SPEICH

How is it possible to read a medieval city? Concepts and methods on historical materiality will be used to discover the medieval structures and buildings of Brno.

Material culture is a key concept in understanding historical environments. The introduction will demonstrate how the material remains around us can be read and used as historical sources, just as books or charters can. The main methods of investigation from archaeology, art history and architectural history are explored, followed by a focus on settlement genesis as the primary analysis tool and an investigation of its potential to make statements on medieval Brno.

In place of an indoor seminar, we will walk through the city centre and visit medieval buildings, structures and other material remains. In this way, we learn to look differently at well-known buildings and places and to recognise the historical informative value of our built environment.

17 Zrození tolaru

Dagmar GROSSMANNOVÁ

O *tolaru* již nepochybně slyšel každý. Zřejmě ale již jen málokdo ví, že tato velká stříbrná mince dala jméno i americkému *dolaru*. Jak ale tato mince ve skutečnosti vypadala a jaký byl počátek jejího vzniku? Jakou hodnotu mělo toto platidlo a ve které době se jím platilo?

Na úvod se seznámíme se základy numismatiky – hlavními pojmy a základním členěním na měnová období. Ukážeme si, jak vypadaly jednotlivé typy platidel.

V další části zodpovíme otázky spojené se vznikem tolaru, kde vznikl a kdo mu dal jeho jméno... Zaměříme se na počátky velkých stříbrných mincí v Evropě a v českých zemích, na Šliky, kteří u nás jako první začali v 1. polovině 16. století ve své mincovně v Jáchymově razit velké těžké stříbrné mince. Představíme si různé typy těchto velkých mincí ražených v průběhu měnového období, kterému sám tolar dal svůj název, tj. tolarového období. Na konkrétních ukázkách se naučíme, co všechno lze na minci vyčíst a jak minci správně přiřadit svému vydavateli.

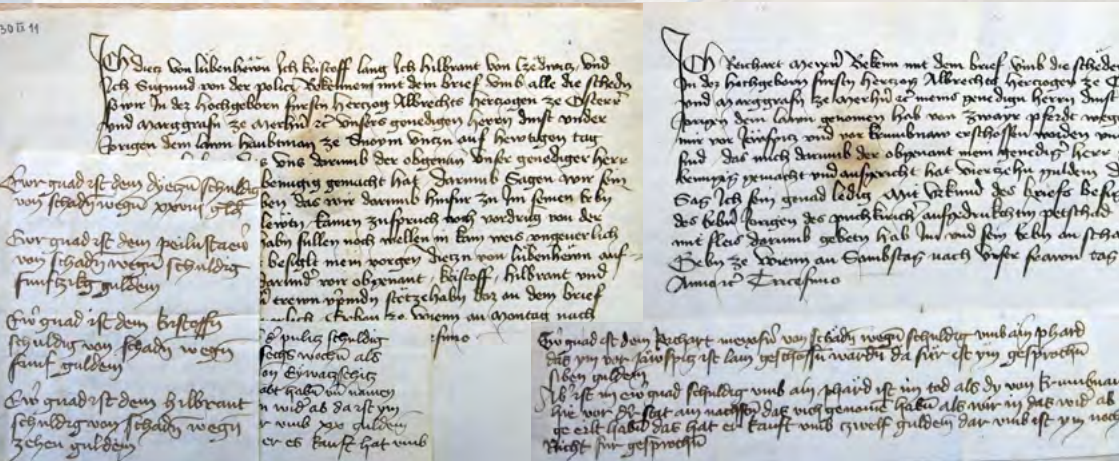
18 Válka, mír a písemnosti: Středověké vojenství z pohledu diplomatiky

Petr ELBEL

Ve vrcholném středověku se na latinském Západě zformoval komplex obyčejových norem, které upravovaly vyhlášení a průběh války, sjednání příměří i uzavření trvalého míru. Dohromady hovoříme o tzv. válečném právu, které se stalo nedílnou součástí rytířské kultury a v mnoha ohledech existuje dodnes. V pozdním středověku se u jednotlivých úkonů válečného práva prosazovala písemná forma, takže v archivech z této doby máme dochováno značné množství „odpovědních listů“, „příměrních listů“ a mírových smluv všeho druhu.

Druhá velká skupina pozdně středověkých písemností se vztahuje k procesu ekonomizace pozdně středověké války, v níž námezdní žoldněři postupně nahrazovali tradiční rytířstvo. Ruku v ruce s touto změnou šla potřeba smluvně ošetřit zapojení najatých ozbrojenců. Po skončení jejich angažmá pak následovalo vyúčtování jejich vojenských služeb a utrpěných škod, které často doprovázely vyhrčené spory.

Účastníci semináře se seznámí s pestrým škálou pragmatických písemností, které vznikaly v souvislosti s pozdně středověkou válkou. Kromě zjištění, že již ve 14. a 15. století bylo vedení války silně byrokratizovaným procesem, si odnesou řadu konkrétních poznatků a dovedností potřebných pro studium pozdně středověkých vojenských pramenů.

19 Příběh mapy

Eva CHODĚJOVSKÁ

Německý kartograf Johann Christoph Müller zmapoval pro císaře Karla VI. na počátku 18. století Čechy a Moravu; zemřel během práce na mapě Slezska. Jeho mapy mohou být vykládány jako vrcholné kartografické práce své doby, jako pozoruhodná umělecká díla, jako pomůcky modernizujícího se státu a jeho bující byrokracie i jako marketingově zajímavé tituly podnikavých nakladatelských domů. Prozkoumáme Müllerovo kartografické dílo a budeme – z části nad originály – sledovat další osudy jeho map během celého 18. století.

20 Bohemian book illumination of the 15th century

Maria THEISEN

This lecture will introduce the basic principles of the craft of book illumination and present the characteristic features of book illustration in the Bohemian lands in the 15th century in terms of style and iconography.

Under the Luxembourg kings, especially King Wenceslas IV, Prague occupied a position as important as Paris, Avignon or Bologna in the field of book illumination. As the seat of the Holy Roman Emperor, it had become an important voice in Europe, not only in terms of intellectual discourse, but also in terms of the production of art on an internationally acclaimed level. Beginning with highlights from the reign of King Wenceslas IV, we will explore the most important works of Hussite book art and discuss the influence of the printing press on the craft of book illumination.

21 Kurentem krok za krokem

Stanislav BARTA

Označení kurent se v běžné řeči používá pro všechna kurzivní (a někdy i nekurzivní) novogotická písmata, která se objevují v našich archivních pramenech. Je synonymem pro něco obtížně čitelného. Přesněji se jedná o německou variantu novogotického kurzivního písma. V německých textech se používalo i u nás a v období 18. a první poloviny 19. století dokonce převážilo i v textech českých. Ovládnutí kurentu je tak branou k novověkým pramenům v českých archivech.

V rámci semináře bude zařazen nácvik psaní a četba krasopisných školních textů. V závislosti na pokročilosti účastníků a jejich postupu budou zařazeny náročnější texty. Cílem je získat základní čtenářské dovednosti pro použití při práci s archivními prameny.

22 Středověké odpustkové listiny mezi zbožností a ekonomikou

Petr ELBEL

Jak známo, evropskou reformaci roku 1517 zahájila Lutherova kritika prodeje odpustků. Více než sto let před Lutherem se vůči odpustkové praxi vymezil také Jan Hus. Co však vlastně byly ony odpustky, kdy se v církvi objevily a jak se v průběhu doby měnily? Jak se lišily odpustky tarifní, plnomocné či ad instar? Kdo všechno mohl odpustky udělit a proč biskupové a kardinálové často vydávali kolektivní odpustkové listiny? Kdy, kde a proč byly tyto listiny iluminovány? Jak mohl věřící odpustky v praxi získat? Jak fungovaly velké odpustkové kampaně v 15. a na počátku 16. století, které kritizovali Hus s Lutherem? A jakou roli při propagaci odpustků sehrál vynález knihtisku? Tyto i další otázky se pokusíme stručně zodpovědět v úvodní přednášce. V následném semináři si pak středověkou odpustkovou praxi ilustrujeme na příkladu tří listin, které si společně přečteme v originálním latinském znění (překlad bude k dispozici).

23 Kláštery ve víru konfesionalizace

Tomáš ČERNUŠÁK

Období 16. a 17. století je v evropských dějinách výrazně ovlivněno jevem, kterému se někdy říká konfesionalizace. Německá reformace, zahájena Martinem Lutherem, způsobila západní církvi vážný otřes, náboženská jednota byla nahrazena vzájemně si konkurujícími konfesemi, z nichž každá si činila nárok na pravověrnost. To byl jeden z faktorů, které rozdmýchávaly polarizaci společnosti a leckdy vedly k náboženskému násilí a válkám. Cílem přednášek a seminářů bude společně v historickém kontextu zkoumat různorodé dobové dokumenty této éry, které nám na konkrétních příkladech z českých zemí umožní rekonstruovat, jak se náboženské změny odrazily ve specifickém prostředí klášterů a jakým způsobem se tyto instituce a jejich členové nebo členky se změnou vyrovnávali.

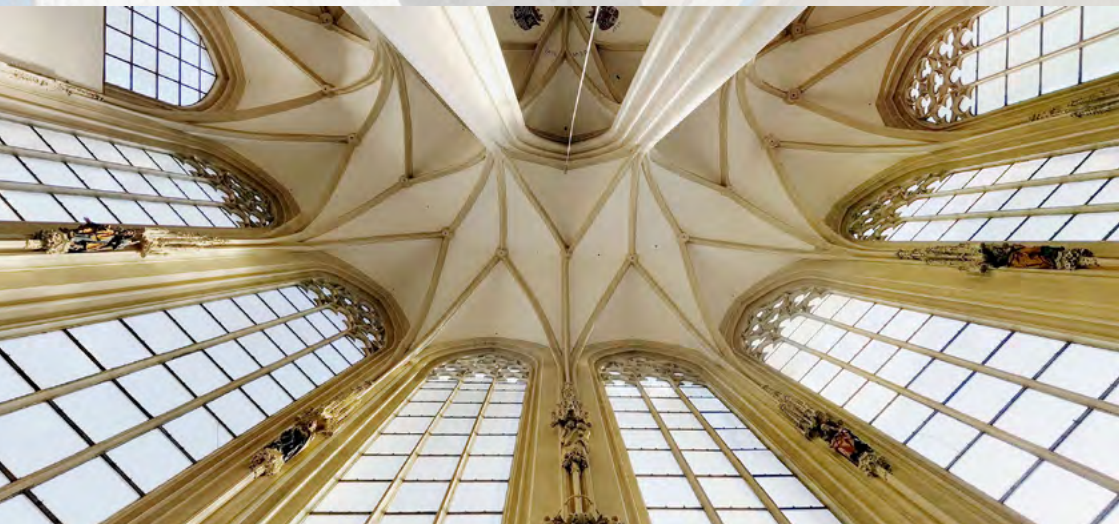

24 Book illumination for the Brno Parish Church of St. James in the 15th century

Maria THEISEN

A visit to the Brno City Archive, which houses numerous illuminated codices of the City Parish Church of St. James, will provide an opportunity to study topics thematized in the lecture with reference to originals. Materiality and craftsmanship will be discussed along with the most important books for liturgical use. We will learn about the artists and patrons who were active in the Brno area and discuss their relations with Prague, Olomouc and Vienna. Together with observations on style and iconography, they continue to provide insights into the political connections and intellectual currents of the region of that time.

25 Vějíř genealogických pramenů

Stanislav BÁRTA

Genealogie je v obecném povědomí nejrozšířenější pomocnou vědou historickou. Zpracování rodových příběhů nebo alespoň základního rodokmenu je blízké historikům i laikům. Prvním pramenem po ruce jsou matriky, a to i díky soustavné digitalizaci z posledních let. Existuje ale celá řada dalších typů pramenů, které nám mohou pomoci obohatit suchý genealogický strom o mnohé šťavnaté plody.

V rámci semináře se budeme postupně věnovat dalším typům genealogických pramenů a možnostem jejich využití. Konkrétně půjde o sčítací operáty, pozemkové knihy, soupisy poddaných, historické mapy, pamětní knihy a další. Naučíme se je hledat, číst a interpretovat a zároveň se zorientujeme v české archivní síti a jejích možnostech.

The image shows a historical map of the Mazeran area, including Hof Flur and Mazeran, with various plots and buildings. Below the map is a census table from the year 1771, titled 'Anno 1771.' The table lists individuals and their families, organized by date and location.

	Infans	Parentes	Patrini	Religio	Locus	Numerus	
7. Januarius	Franciscus Fenster Cooperator Wagstadien	Franciscus Graffopilio Marina	Franciscus & Maria Johes Gazarius & Catharina Andre Rober Judas uxor	1.	Pilorio	21.	
7. Januarius	Martinius Fanger Wagstadien	Andreas Pa. olih gazarius & Marina	Joannes Stirbfa. lebs, & Marina Francisci Bohm Incole uxor	omnes 1.	omnes Pilorio.	84.	
8. Januarius	Joseptus Fenster Cooperator Wagstadien	Marina	Matheus Bohm, gazarius & Anna.	Martinius Finner gazarius & Catha. rina Joannes Knap	omnes 1.	omnes Pilorio	26.

26 Italští diplomaté v pozdně středověkých Čechách a jejich písemnosti

Ondřej SCHMIDT

Itálii pozdního středověku si lze s jistou nadsázkou představit jako „laboratoř“ Evropy, kde vznikaly nové trendy mimo jiné v oblasti politické kultury, diplomatické praxe a písemné komunikace. Zároveň se jednalo o geopoliticky značně fragmentarizovaný celek, jehož severní část náležela do svazku Svaté říše římské. Dynamický vývoj městských států, signorií, republik a knížectví, jejich vzájemná intenzivní interakce a potřeba legitimacy – to vše byly faktory, které se promítaly také do vztahů místních vládců a oligarchických režimů k římským panovníkům. Mocenským centrem římských králů a císařů z lucemburské dynastie tehdy byly především Čechy, a právě sem se proto v nejrůznějších záležitostech vydávali mnozí italští diplomaté.

Díky vysoké úrovni písemné kultury a vyspělejším technikám archivace se v Itálii zachovala řada písemností, jež vznikaly v souvislosti s činností diplomatických poselstev působících v Čechách a které poskytují neotřelou reflexi nejen panovnického dvora. Kde tyto dokumenty hledat, jaké byly jejich typy a charakteristické znaky, si na konkrétních ukázkách ukážeme v první části semináře. Následně si v latinském originále (v edici) přečteme a pokusíme se analyzovat pozoruhodný list italského diplomata z roku 1390, který obsahuje mnoho zajímavých informací o situaci v českých zemích a lucemburské dynastii.

27 Jak se stát šlechticem

Tomáš KREJČÍK

Významným pramenem heraldiky jsou erbovní a nobilitační listiny, které nám ukazují, jaké možnosti měl člověk ve středověku a novověku, pokud se chtěl dostat do vyšších vrstev společnosti. Ale ani získání příslušné listiny nezaručovalo plnohodnotné místo v elitách. Stavovská společnost měla různé nástroje, kterými mohla „novopečenému“ šlechtici cestu vzhůru ztěžovat. Dalo se šlechtictví koupit? Co je to řádová šlechta? Mohla nobilitaci získat žena? Co musel předložit žadatel o šlechtictví? Na konkrétních osudech vybraných osob se pokusíme ukázat, jak nám dochované erbovní listiny a s nimi propojené prameny umožňují hlubší pohled do mentalit dávných generací i snahu státu regulovat tuto oblast sociálních vztahů.

28 The early medieval charters from St Gall. a diplomatic introduction

Bernhard ZELLER

Well over 800 documents from before the year 1000 have been preserved to this day in the archives of the former Abbey of St. Gall (in modern Switzerland). It is an extraordinary collection of original charters. The seminar will take a closer look at these documents. It will deal with the fundamental aspects of documentary practices in early medieval Alemannia and examine the external and internal features of the St. Gall charters (i.e., writing materials, scripts, graphic symbols, and formulae). Building on this basic diplomatic analysis, the seminar will trace the development of the St. Gall scriptorium and investigate traces of non-monastic, local writing activity. In this way, the contours of a historical 'Urkundenlandschaft' of Alemannia will become visible.

PŘEDNÁŠEJÍCÍ

Stanislav Bárta (Masarykova univerzita)

Tomáš Černušák (Masarykova univerzita/Akademie věd ČR)

Tereza Dlesková (Moravský zemský archiv)

Lucie Doležalová (Univerzita Karlova)

Jiří Dufka (Moravská zemská knihovna)

Petr Elbel (Masarykova univerzita)

Lukáš Führer (Masarykova univerzita)

Dagmar Grossmannová (Moravské zemské muzeum)

Dalibor Havel (Masarykova univerzita)

Petr Houzar (Archiv města Brna)

Klára Hübnerová (Masarykova univerzita)

Eva Chodějovská (Moravská zemská knihovna)

David Kalhous (Masarykova univerzita)

Tomáš Krejčík (Masarykova univerzita)

Daniel Luger (Universität Graz)

Ondřej Schmidt (Masarykova univerzita)

Heinrich Speich (Masarykova univerzita)

Jana Srnková (Masarykova univerzita)

Zbyněk Sviták (Masarykova univerzita)

Lenka Šmídová Malárová (Masarykova univerzita)

Maria Theisen (Österreichische Akademie der Wissenschaften Wien)

Andreas Zajic (Österreichische Akademie der Wissenschaften Wien)

Bernhard Zeller (Österreichische Akademie der Wissenschaften Wien)

archivnictvi.phil.muni.cz